

Til
Arbeids- og sosialdepartementet

Oslo, 19.05.2017

HØRINGSUTTALELSE - Rapport:

«En mer effektiv og fremtidsrettet hjelpemiddelformidling.»

HLF takker for muligheten til å kommentere rapporten «En mer effektiv og fremtidsrettet hjelpemiddelformidling». HLF er Norges største organisasjon for mennesker med funksjonsnedsettelse med 62 500 medlemmer.

I rapporten berøres hørsel og hørselshemmedes behov bare på overflaten, og det er ingen utdypende diskusjon på hørselsområdet. Det virker som at utvalget definerer hørselsområdet inn etter høreapparater, og ikke ser helheten som blant annet inkluderer andre hørselstekniske hjelpemidler, tolk og tilpasningskurs for å nevne noe av det som finansieres over Folketrygden. Hørselshemming er et funksjons- og sansetap.

14,5 prosent av Norges befolkning over 20 år¹ har en hørselshemming som påvirker hverdagen, som sosial isolasjon og frafall fra utdanning og arbeidsliv. En del av disse har behov for omfattende rehabilitering, mens andre trenger tilrettelegging, hjelpemidler og kunnskap i å mestre sin hverdag. Gruppen av hørselshemmede er mangfoldig og stadig flere rammes av hørselsnedsettelse. Anslag viser at det i 2020 vil være om lag en million nordmenn som vil ha en hørselsutfordring². At utvalget løsriver hørselshemming fra hjelpemiddelområdet og reduserer det til et kostnadsspørsmål innen høreapparatformidling, mener vi er en stor svakhet ved utvalgsrapporten.

For å oppsummere innspillene fra HLF:

1. Den individuelle retten til høreapparater og hørselstekniske hjelpemidler skal bestå.
2. Kostnadskontroll må ikke være det førende prinsippet, men hva som er behovet og til det beste for brukeren.
3. Det er positivt at det foreslås at det kommer en egen evaluering av høreapparater, men den må ikke løsrives fra hjelpemiddelområdet.
4. Tolke og tilpasningskurs skal forbli en del av folketrygden.
5. Det skal være en nasjonal utlånsordning for hjelpemidler.
6. Det skal være en faglig formidling av hjelpemidler.
7. Det skal være involvering av brukerne i utviklingen av tjenestene.

For HLF er det viktig med en enhetlig og rettighetsbasert hjelpemiddelpolitikk, som er forankret i 3 grunnleggende prinsipper:

1. Individuell rettighet forankret i folketrygden
2. Nasjonal utlånsordning
3. Faglig formidling av hjelpemidler

Individuell rettighet

Vi har i dag en god modell for hjelpemiddelområdet. Det er behovet for et hjelpemiddel som er nødvendig og hensiktsmessig for å klare seg i dagliglivet eller i jobb/utdanning, som er det førende prinsippet. Videre er retten til hjelpemiddel forankret i folketrygdloven, og dermed en absolutt rettighet som ikke er avhengig av budsjett.

Hørselshemmede har i dag en lovhjemlet rett på høreapparater gjennom folketrygden, med den finansielle sikkerheten dette innebærer. HLF ønsker ikke en endring i dette. Det er viktig

---

¹ Engdahl B, Tambs K, Borchgrevink HM, Hoffman HJ. Screened and unscreened hearing threshold levels for the adult population: Results from the Nord-Trøndelag Hearing Loss Study. *Int J Audiol*. 2005; 44: 213-230.

² Hearing impairment among adults (HIA). Oslo: Senter for medisinsk metodevurdering, Sintef – a report of a joint project, 2001

å ha en fullverdig høreapparatformidling, som sikrer likt tilbud uavhengig av bosted eller økonomi. Det gjør dagens ordning. Det vil i fremtiden, på grunn av den demografiske utviklingen, være flere eldre som trenger høreapparater og tilhørende hjelpemidler. Det å sikre at disse menneskene har optimale høreapparater og hjelpemidler vil føre til aktive eldre og lengre botid hjemme. Utfordringen for en høreapparatbruker og for samfunnet er ikke selve formidlings- og finansieringssystemet, men den kvalitative oppfølgingen etter at bruker har fått høreapparat. Høreapparat og en god oppfølging er viktig for å sikre hørselshemmedes mulighet til et aktivt liv, både i og utenfor arbeid.

HLF er fornøyd med at flertallet i utvalget understreker viktigheten av at retten til hjelpemidler fortsatt bør forankres i folketrygden, og dermed være en absolutt rettighet som ikke er avhengig av budsjettdekning i kommunene³. HLF er enig i utvalget om å styrke kommunenes rolle i formidlingen av hjelpemidler, men støtter flertallet i at finansieringsansvaret for enkle og høyfrekvente hjelpemidler skal forbli statlig.

Evaluering av finansieringsansvaret for høreapparater

Utvalget foreslår at det skal komme en evaluering av dagens system for finansieringsansvaret for høreapparater. I HLF er vi alltid positive til å hente inn mer kunnskap, men vi har noen bekymringer knyttet til en eventuell evaluering. For det første må den ta utgangspunkt i at den individuelle retten til høreapparat opprettholdes. Dette ble også presisert muntlig av utvalgslederen på pressekonferansen, ved fremleggelsen av rapporten, etter spørsmål fra fagbladet Din Hørsel. Men, dette er ikke spesifikt nevnt i utvalgsrapporten. Høreapparater er helt tydelig et hjelpemiddel⁴, og dermed hører det prinsipielt sett inn under folketrygdloven, med de rettigheter dette innebærer. Det å se høreapparat som et hjelpemiddel innebærer at evalueringen ikke kan løsrive formidlingen av høreapparater fra resten av hjelpemiddelområdet. For hørsel gjelder dette blant annet tilgang til hørselsfaglig kompetanse, tolk, tilpasningskurs, rehabilitering og annet nødvendig hørselsteknisk utstyr.

HLF har forståelse for at departementet og regjeringen er opptatt av kostnadskontroll, men mener at det førende prinsippet må være behovet for hjelpemidler og hva som er til det beste for brukeren. En evaluering kan ikke kun ha fokus på kostnader og en frykt for at det vil være flere eldre som har behov for høreapparater. Flere studier viser at udiagnostisert hørselstap kan medføre sosial isolasjon og depressive symptomer⁵. Videre at hørselshemmede får en signifikant forbedring i sin psykiske helse ved bruk av høreapparat⁶. Dårlig psykisk helse har både en stor personlig og samfunnsmessig kostnad. God formidling av høreapparater motvirker kostnader både på individ- og samfunnsnivå, som mindre bruk av regulære helsetjenester, motvirkning av demens, arbeidsledighet osv⁷. Et isolert fokus på kostnader ved formidling av høreapparater vil føre til utgifter på andre områder, både innenfor NAV-systemet og i helsetjenesten.

HLF er enig med utvalget når de skriver at det er sentralt for de å understreke viktigheten av hjelpemidler og tilrettelegging for å gi muligheter for økt deltakelse og mestring. Å sikre god tilgang på hjelpemidler og andre tilretteleggingstiltak er god samfunnsøkonomi. En passiv hjelpemidelpolitikk kan føre til større behov for andre hjelpetiltak som igjen gjør brukerne mindre i stand til å være selvhjulpne. Det vil føre til at samfunnet må investere i dyrere tiltak som økt behov for personlig bistand eller institusjonsinnleggelse (side 4). Dette er også gjeldende for hørselsfeltet. Socialforskningsinstituttet i Danmark har beregnet at det danske samfunn årlig taper 2,7 milliarder i arbeidsproduksjon, på at hørselshemmede ikke får riktig

³ Utvalgsrapporten side 4.

⁴ Nav's definisjon av et hjelpemiddel: Et hjelpemiddel er en gjenstand eller et tiltak som bidrar til å redusere praktiske problemer for personer med nedsatt funksjonsevne.

⁵ <http://www.hear-it.org/undiagnosed-hearing-loss-seniors-may-increase-social-isolation>

⁶ <http://www.hear-it.org/hearing-aids-and-cochlear-implants-significantly-improve-depressive-symptoms-caused-untreated>

⁷ The Ear Foundation (2016) "Spend to save: Investing in hearing technology improves lives and saves society money".

og tidlig nok rehabilitering⁸. Dette viser at hørselstap har klare samfunnsmessige omkostninger. Samme tendens viser også en norsk undersøkelse⁹.

Riksrevisjonen

Det blir argumentert for at en gjennomgang av høreapparatformidlingen og forholdet til spesialisthelsetjenesten er nødvendig på grunn av manglende kostnadskontroll, som påpekt av Riksrevisjonen¹⁰. Riksrevisjonen påpekte manglende kostnadskontroll i alle Dokument 1 for budsjettårene fra 2005-2011. Endringer av forskrifter og kontrollrutiner hos NAV fra 2012 har medført at Riksrevisjonen siden da ikke har påpekt dette med manglende kostnadskontroll i høreapparatformidlingen. I Riksrevisjonens merknader for 2012-2013 skriver de at NAV har gjennomført tiltak og at de anser saken for avsluttet.

Videre er HLF ikke enig i virkelighetsbeskrivelsen om at NAV har liten kontroll over kostnadene til høreapparat. Brukeren opplever at det er strengt å få høreapparat, særlig reserveapparat hvis en som yrkesaktiv har behov for det. Noen brukere har også behov for reserveapparat selv om de ikke lenger er yrkesaktive, men får da avslag. Dette til tross for at personen er tilnærmet døv mens apparatet for eksempel er til reparasjon. I forskrift om stønad til høreapparat og tinnitusmaskerere er det sterke restriksjoner rundt formidlingen av høreapparat, som antall år før nytt kan innvilges og tildeling av reserveapparat¹¹. Det settes også makspris per høreapparat. Dette er med på å regulere kostnader og bidrar til kostnadskontroll.

Dagens todelte system, med en deling mellom spesialisthelsetjenesten og hjelpemiddelsentralene har også styrker. Som utvalget konkluderer: «En viktig fordel ved systemet er imidlertid at valg av materialer og teknologiske løsninger i all hovedsak blir et resultat av en faglig vurdering fra spesialisthelsetjenesten av brukerens behov»¹².

Folketrygdloven versus pasientrettighetsloven

Hjelpemidler er finansiert som overslagsbevilgninger og gis etter behov. Dette innebærer at det er behovet for et hjelpemiddel som er utløsende for hvorvidt en person med funksjonsnedsettelse får innvilget et hjelpemiddel. Vurderingen av hensiktsmessigheten og nødvendigheten av et hjelpemiddel gjøres ut fra behov for å fungere i dagliglivet og i arbeidslivet.

En overføring av finansieringsansvaret til spesialisthelsetjenesten vil medføre at brukernes rettigheter vil følge av Pasientrettighetsloven. Pasientrettighetsloven har en annen dynamikk enn Folketrygdloven. Pasientrettighetsloven angir rett til nødvendig helsehjelp uten å spesifisere hva hjelpen skal inneholde, mens Folketrygdloven angir rett til en konkret ytelse. I vurderingen av rett til *nødvendig helsehjelp* ligger det også til grunn i Pasientrettighetsloven § 2-1 og prioriteringsforskriften et vilkår om avveining av nytte og kostnad, med den hensikt at penger til behandling skal anvendes der de gjør mest nytte. HLF er av den oppfatning at høreapparat ikke egner seg for en vurdering på linje med annen helsehjelp og i konkurranse med annen spesialisthelsetjenestebehandling. Dette fordi høreapparat har et sterkere preg av å være et hjelpemiddel enn direkte helsehjelp. HLF mener at funksjonshemmede trenger lovfesting av konkrete ytelser fordi rett til hjelpemidler handler også om livskvalitet, noe som er vanskelig å måle etter de prioriteringshensyn som følger av pasientrettighetsloven.

Arbeidsdeltakelse

Regjeringen har nylig lagt frem Perspektivmeldingen, og i henhold til den er det viktig at så mange som mulig står lengre i arbeid, på grunn av økt andel eldre. I fremtiden vil det være flere eldre per arbeidstaker, og som regjeringen skriver: «Jo mindre vi velger å jobbe i fremtiden, desto større blir derfor velferdsstatens utfordringer. Derfor er tiltak som bidrar til å

⁸ Uhørt? Betydningen af nedsat hørsel for arbejdsmarkedstilknøytning og arbejdsliv. København 2006, Socialforskningsinstituttet
⁹ SINTEF Helse i samarbeid med Folkehelseinstituttet, Hørselshemmede i arbeidslivet (2004)

¹⁰ Utvalgsrapporten side 72.

¹¹ <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1997-04-18-337>

¹² Utvalgsrapporten side 96.

øke arbeidstilbudet og å inkludere flere i arbeidslivet særlig gunstig for å møte det fremtidige inndekningsbehovet¹³. I sin rapport skriver Hjelpemiddelutvalget: «I en situasjon hvor det vil bli relativt færre i yrkesaktiv alder, vil det bli enda viktigere å bidra med hjelpemidler, tilpasninger og tiltak for flest mulig av de yngre med funksjonsnedsettelse slik at de kan delta i arbeid eller gjennomføre utdanning» (s. 44). Av de siste statsbudsjettforeleggene til Arbeids- og sosialdepartementet peker de på at stadig flere unge hørselshemmede tar høyere utdanning og står i arbeid. Dette skrives i forbindelse med at det allerede er stor etterspørsel etter tiltak knyttet til utdanning og arbeid, som tolk, hørselstekniske hjelpemidler og tilpassningskurs. For HLF er det viktig å påpeke, slik også hjelpemiddelutvalget gjør, at målet om å holde flest mulig i arbeid ikke nås ved et dårligere tilbud og svekkede rettigheter.

I Sosial- og helsedirektoratets utredning fra 2007 bemerkes det at hørselshemmede har en deltakelse i arbeidslivet på 67 prosent, mot 77 prosent for den øvrige befolkningen¹⁴. I henhold til Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) fra 2015 ligger sysselsettingsraten blant personer med funksjonsnedsettelse på 43,1 prosent¹⁵. Svensk AKU viser at hørselshemmede i Sverige har tilnærmet lik yrkesdeltakelse som befolkningen for øvrig¹⁶. I statsbudsjettforelegget for 2016-2017 vedgår også Arbeids- og sosialdepartementet at det er flere unge hørselshemmede som står i utdanning og i arbeid.

HLF mener det er viktig å forbedre systemet som sørger for at hørselshemmede har en høy yrkesdeltakelse, fremfor å sette begrensninger i for eksempel tilgang til nødvendige hjelpemidler, som blant annet høreapparater og annet hørselsteknisk utstyr. Dette innebærer blant annet å få oppdaterte tall på sysselsettingsgraden blant hørselshemmede og identifisere hvilke tiltak som trengs for å sikre og øke yrkesdeltakelsen. Videre innebærer dette at kostnadskontroll ikke skal være det førende prinsippet, men hva som er behovet og til det beste for brukeren.

Hjelpemiddelutvalget fokuserer en del på demografiske variabler, og da i særdeleshet alder. De peker på den økende andelen eldre og sannsynligheten for økt etterspørsel etter hjelpemidler. Med økt alder økes også sjansen for hørselstap og behov for høreapparater og tilhørende hjelpemidler. Forskning viser at bruk og nytte av høreapparat er signifikant knyttet til oppfølging av hørselsfaglige instanser¹⁷. Eldrebølgen må ikke være avgjørende for hvem som skal ha finansieringsansvaret for høreapparater. Oppfølgingen av den enkelte høreapparatbruker må være det som står i fokus. Forskning viser at eldre som har hørselstap har større risiko til å utvikle demens¹⁸, samt at hørselstap ikke oppdages, men at eldre i stedet diagnostiseres med demens¹⁹.

En evaluering av finansieringsansvaret for høreapparater må være faglig fundert, med sterkt innslag av brukerinvolvering. Arbeids- og sosialdepartementet sammen Helse- og sosialdepartementet må også se på forbedringspotensialet i dagens formidlingssystem, og det skal være en selvfølge at høreapparatene ikke løsrives fra det øvrige spesialiserte hjelpemiddelområdet.

Tilpassningskurs og tolk som en del av folketrygden

Tilpassningskurs

Ekspertutvalget går ikke nevneverdig inn på hjelpemiddelområdene tolk og tilpassningskurs. Unntaket er at de skriver at tilpassningskurs er en ordning som i dag forvaltes av Arbeids- og velferdsetaten, men som ligger i en gråsoner mot kommunalt ansvar. For hørselshemmede er tilpassningskurs ett av meget få tilbud om mestringskurs. Ingen kommuner har et tilsvarende tilbud som tilpassningskursene ved HLF Briskeby rehabilitering og utadrettede tjenester.

¹³ Meld. St. 29 (2016-2017) Perspektivmeldingen.

¹⁴ Sosial- og helsedirektoratet (2007:21). Å høre og bli hørt. Anbefalinger for en bedre høreapparatformidling.

¹⁵ Tøssebo og Wik (2015) «Funksjonshemmedes tilknytning til arbeidslivet: en kunnskapsoversikt». Publisert av Forskningsrådet

¹⁶ Utvalgsrapporten side 77

¹⁷ Solheim, J. et al (2012): "Factors affecting older adults' use of hearing aids". Scandinavian Journal of Disability Research.

¹⁸ JAMA and Archives Journals. "Hearing loss associated with development of dementia." ScienceDaily. ScienceDaily, 2011

¹⁹ Hearing loss in the elderly, doktoravhandling av Jorunn Solheim, Universitetet i Oslo 2011

Disse tilpasningskursene er etter avtale med Arbeids- og velferdsetaten. Her deltar hørselshemmede som er yrkesaktive, men som er i ferd med å falle ut eller ønsker seg tilbake i arbeid. HLF Briskeby har siden 2004 holdt tilpasningskurs for voksne tinnitus- og meniererammede, personer med cochlea implantat, tunghørte og døvblitte i yrkesaktiv alder og er landets ledende fagmiljø innen området. Når det gjelder det øvrige tilbudet om mestring og oppfølging er det veldig tilfeldig. Dette skyldes manglende hørselsfaglig kompetanse i kommunene og kunnskap om hvem som er hørselshemmet. En kartlegging av hørselskontaktordningen utarbeidet av Helsedirektoratet²⁰ viser at det er et flertall som oppgir at kommunens/bydelens rehabiliteringstilbud til hørselshemmede ikke er beskrevet i plandokumenter. Samme kartlegging viser at både koordinerende enheter og hørselskontakter mener at det ikke finnes en oversikt over antall personer med hørselshemming i kommunen/bydelen. Videre oppgis det at kun 3 av 10 har rehabiliteringstilbud, nær 5 av 10 har det ikke, mens 2 av 10 er usikre på om de har dette. Når kommunene ikke har oversikt over hvem som er hørselshemmed blir det vanskelig å ha målrettede tiltak. Overføres tilpasningskurs til kommunene vil brukeren også være avhengig av den enkelte kommunes økonomi, som kan medføre ulike tilbud til hørselshemmede. Det kan også føre til en forskjellsbehandling internt i kommunen, hvis det meldes inn et behov på slutten av året og kommunekassen er tom.

Tolk

Det har vært en separat gjennomgang av tolkeområdet gjennomført av Agenda Kaupang på oppdrag av Arbeids- og sosialdepartementet. Her har HLF levert en egen tilbakemelding som vi vil legge ved høringsuttalelsen til hjelpemiddelområdet. Men, vi vil påpeke viktigheten av en fortsatt individuell rettighetsfestelse av tilgang på tolk med finansiering i Folketrygden. Her følger oppsummering av HLFs merknader til departementet som tilsvar på Kaupang-rapporten om tolkeområdet:

- En fortsatt individuell rettighetsfestelse av tilgang på tolk med finansiering i Folketrygden.
- Viktig med godt tallmateriale og statistikk på tolkeområdet. Myndighetene må kartlegge og få oversikt over mørketallene når det gjelder behovet for skrivetolking.
- NAV må ha nok kvalifiserte tolker tilgjengelig for å imøtekomme brukerens behov, inkludert oppdrag på kveldstid.
- Det må være gode rutiner for kompetanseutvikling hos tolkene.
- NAV må aktivt ta i bruk ny teknologi, både på tjenesteleveranse (eks billedtolking) og bestilling (automatisering)
- Myndighetene må oppfylle informasjonsplikten om skrivetolking
- Det må etableres gode rutiner for å involvere brukerne i utvikling av en god og effektiv tolketjeneste

Nasjonal utlånsordning

HLF støtter mindretallet i at en nasjonal utlånsordning gir den beste forutsetningen for en faglig sterk og brukerorientert hjelpemiddelformidling. Tilskuddsordninger svekker det kompensatoriske prinsippet om dekning av merkostnader som følge av funksjonsnedsettelse. Videre viser erfaringer fra Sverige og Danmark at tilskuddsordninger favoriserer personer med god økonomi, gode kognitive forutsetninger for å orientere seg i markedet, samt de som bor i de delene av landet hvor markedsaktørene befinner seg²¹. Videre fører tilskuddsordninger med seg økt fare for innkjøp av uhensiktsmessige og dårligere hjelpemidler samt mangelfull tilpasning. Dette kan skyldes fravær av faglig kompetanse og for brukeren et vanskelig marked å orientere seg i alene. Hjelpemiddelet vil da i verste fall ikke kompensere for funksjonstapet.

Utlånsordningen er også en gjenbruksordning, noe som er samfunnsøkonomisk lønnsomt. Når en person ikke lenger trenger et hjelpemiddel skal det leveres tilbake og dermed kunne tas i bruk av andre. En tilskuddsordning fungerer ikke slik. Da eier man selv hjelpemiddelet,

²⁰ Synovate (2010) «Kartlegging av hørselskontaktordningen» Rapport utarbeidet på oppdrag fra Helsedirektoratet.

²¹ Hjelpemiddelutvalget side 93

noe som medfører at færre hjelpemidler vil bli gjenbrukt. Ser man til Sverige og Danmark har tilskuddsordninger ført til kompetansetapping av hørselssentralene, en urettferdig egenbetaling og store lokale variasjoner.

Faglig formidling av hjelpemidler

For HLF er det viktig at ansvaret for hjelpemiddelformidlingen fortsetter å ligge hos NAV og er et statlig ansvar, der hjelpemidlene er finansiert av folketrygden. Slik bevares også dagens individuelle rett til et hjelpemiddel. Unntaket er for høreapparater hvor vi mener at formidlingen skal være i spesialisthelsetjenesten, med finansieringsansvar over folketrygden.

Det er viktig at organiseringen blir enhetlig og helhetlig. Avgjørende er det også at de som arbeider innen hørselsområdet har god hørselsfaglig kompetanse og at brukeren får faglig veiledning, tilpasning og opplæring. Dette vil bidra til at hørselshemmede mestrer sin funksjonshemming og tar hjelpemidler aktivt i bruk. Særlig viktig er dette for høreapparatbrukerne, da både norske og internasjonale studier viser at mange høreapparater ikke tas i bruk, fordi tilpasning og opplæring i bruken er mangelfull. Tallet kan være så høyt som 22 prosent²². Dette medfører store kostnader, både på individ- og samfunnsnivå, blant annet begrensninger i arbeidsevne og forringet aktiv samfunnsdeltakelse på alle områder.

Innenfor dagens hjelpemiddelordning er det rom for å videreutvikle kvalitet ved å satse på medvirkning, formidlingskvalitet og forenklinger. Forenkling av søknads- og dokumentasjonspraksis bør det også kunne gjøres noe med, slik at en får en mer effektiv saksbehandling og utlevering. For hørselshemmede er det også viktig at spesialisthelsetjenesten styrkes innen hørselsområdet, da de har formidlingsansvaret og er i tillegg avgjørende for den kvalitative oppfølgingen av den enkelte bruker. Hørselssentralene er motoren i samhandlingen med kommunene, som knapt har hørselsfaglig kompetanse.

Involvering av brukerne i utvikling av tjenestene

Det er viktig at det etableres gode rutiner for brukermedvirkning for å utvikle hjelpemiddelområdet, både på individ- og systemnivå. Brukermedvirkning er en lovfestet rettighet, og dermed ikke noe tjenesteapparatet kan velge å forholde seg til eller ikke. Brukermedvirkning forbedrer og kvalitetssikrer tjenestene. Gjennom brukermedvirkning utvikles tjenestene i tett samhandling med fagkunnskapen, slik skapes det beste tilbudet.

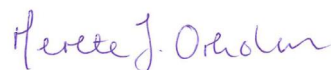
Avslutningsvis vil HLF minne om at Norge har en forpliktelse til å følge FN-konvensjonen for personer med nedsatt funksjonsevne, herunder plikt til å tilby hjelpemidler.

Ta kontakt med orholm@hlf.no eller mobil 91628776 hvis det er noe dere ønsker utdypning av eller vi på annet vis kan bidra. HLF ønsker å være en medspiller med det offentlige for å gjøre hverdagen bedre for de hørselshemmede. Vedlagt ligger HLFs innspill til Tolkerapporten og et notat sendt til Helse- og omsorgsdepartementet om status, utfordringer og muligheter innen høreapparatområdet.

Med vennlig hilsen

Anders Hegre
Generalsekretær

Merete J. Orholm
Leder av interessepolitisk avdeling

Julie Ness
Interessepolitisk rådgiver

²² Solheim, Jorunn: «Hearing loss in the elderly». Doktoravhandling, Universitetet i Oslo (2011).